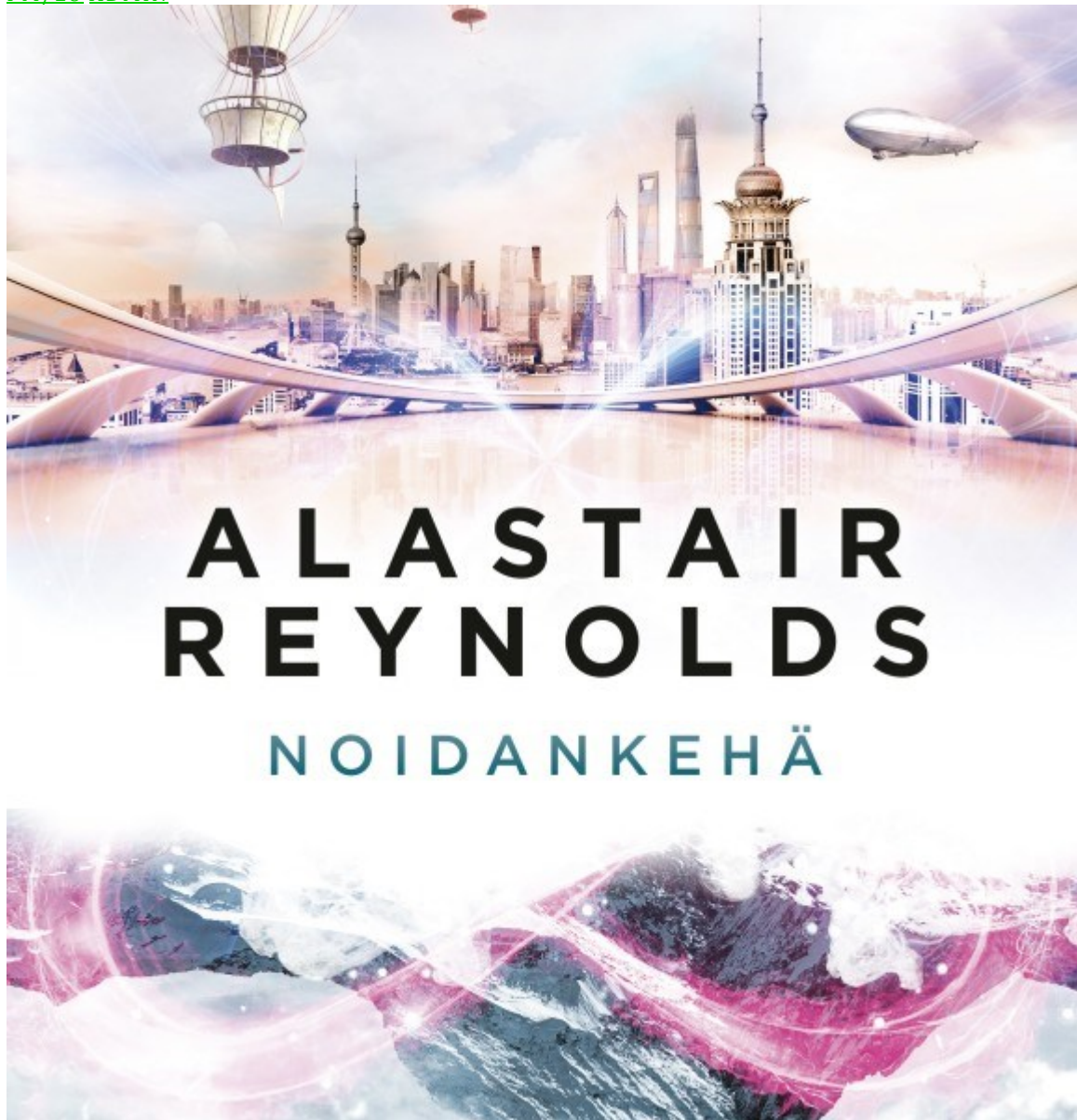

Alastair Reynolds: Noidankehä (suom. Hannu Tervaharju)

[PM/28 ADMIN](#)

Kertauksesta oppii – PIRJO KANTOJÄRVI

En pystynyt tunnistamaan piinaavien unieni lähdettä – kykenin vain arvailemaan, että vietettyäni pitkiä tunteja hyttini vankina seuranani vain kirjoja, lääkkeitä ja leikkausvälineitä, mieleni oli alkanut sairaalloisella tavalla kiinnittyä siihen ohueen kalvoon, joka erottaa elävät kuolleista.

Ainoa toivoni oli, että tutkimusretkemme epäonnistuisi – tai paremminkin, että siitä luovuttaisiin. Oli ehkä mahdollista, että kyntäessämme loputtomia, masentavia merimaileja pitkin Norjan rannikkoa etsien vilahdusta jostakin, minkä olemassaoloon uskoi aidosti vain

yksi mies – joka hänkään ei varsinaisesti ollut joukkomme selväjärkisin tai luotettavin jäsen – ja päivien kylmetessä, meren voimien yltyessä, jäiden lisääntyessä, varastojemme ehtyessä, laivamme rapistuessa entisestään, yleisen mielialan laskiessa ja synkeän hollantilaisen suhtautuessa mahdollisuuksiimme yhä epäileväisemmin – saattaisin ehkä vieläkin pelastua, kun kääntyisimme kotia kohti. Se oli pelkurin toive, kuten varsin hyvin tiesin. (Reynolds 2022, 12–13.)

Alastair Reynoldsin *Noidankehä* (2022 Like) kertoo aluksesta nimeltä Demeter ja sen tutkimusretkikunnasta, jonka tavoitteena on löytää salaperäinen mausoleumi. Päähenkilönä on lääkärinä toimiva Silas Coade, joka yrittää tasapainoilla muuttuvien tilanteiden, henkilösuhteiden ja ympäristöjen välillä parhaan taitonsa mukaan. Kun purjelaivalla tehty matka Norjan rannikolla päättyy yhtäkkiä ja Coade herää höyrylaivasta Etelä-Amerikan tienoilla, alkaa hän vähitellen huomata, ettei kaikki ole ihan niin kuin pitäisi. Tämä kokemus vahvistuu, kun Coade löytää itsensä höyrylaivan jälkeen ilmalaivasta Antarktikselta sekä lopulta myös avaruudesta asti. Ympäristöjen ja aikakausien vaihtuessa alkavat Coaden kokemat todellisuudet läpäistä yhä enemmän toisiaan. Mitä paremmin hän alkaa ymmärtää tapahtumien välisiä yhteyksiä, sitä selvemmin käy ilmi, ettei mausoleumi ole ainoa outo asia, joka liittyy matkaan. Coaden käsitys itsestään, muista henkilöistä sekä ympäristöstä alkaa hajota muutosten ja toistuvien elementtien muodostamassa jatkumossa. Tutkimusretkikunta on vaarassa ja jotta lääkäri voisi auttaa heitä selviytymään, on hänen selvitettävä, mistä vaihtuvien todellisuuksien kehässä on kyse.

”Mausoleumi tulee vaatimaan meiltä veronsa, ystävät – olen siitä varma! Mutta me päihitämme sen, ja sen meihin jättämiä arpia – ruumiin ja sielun – tulemme kantamaan sitä ylpeämmin, koska yksin me tiedämme niiden hinnan! Herrasmiehet Englannissa, nyt omissa vuoteissaan, kiroavat itseään siitä, etteivät he olleet täällä!”

”Tai ovat äärimmäisen onnellisia, koska saavat nukkua pitkään”, Cossile mumisi. (Reynolds 2022, 107.)

Kapteeni Van Vught, luutnantti Murgatroyd, merikadetti Mortlock ja neiti Cossile sekä matkan rahoittanut päällikkö Topolski ja hänen palveluksessaan olevat eversti Ramos, kartografi Dupin ja herr Brucker muodostavat yhdessä Coaden kanssa tutkimusretkikunnan ytimen. He ovat taustoiltaan moninainen ryhmä, jonka sitovat yhteen mausoleumin löytämiseen liittyvät sopimukset.

Jokaisella on oma asemansa ja omat tehtävänsä aluksella, minkä Coadekin tulee yhä paremmin huomaamaan tapahtumien toistuessa. Tästä huolimatta esimerkiksi päätösten tekoon liittyvät kysymykset aiheuttavat jännitteitä henkilöiden välille.

”Ilman tätä toimenpidettä hän olisi kuollut tunnissa, päällikkö. Nyt hän on saanut mahdollisuuden kamppailla.”

”Hyvä. Jos olette siis porailunne porailut, voin kaikesti pyytää kapteenia jatkamaan purjehdustamme pohjoiseen?”

”En missään nimessä halua hidastaa tutkimusretkemme etenemistä, päällikkö. Uskaltaisinko tiedustella: kuinka kauas jäälautojen keskelle aiomme purjehtia ennen kuin luovutte tavoitteestanne?”

”Huolehtikaa te vain lääkkeenlitkuistanne, tohtori: jättäkää tutkimusmatkailu niille meistä, joilla on siihen tarpeeksi mielikuvitusta.” (Reynolds 2022, 20.)

Matkan aikana Coade ystävyytyy merikadetti Mortlockin ja päällikkö Topolskin henkivartijana toimivan Ramosin kanssa. Sen sijaan Topolskin ja Coaden välit eivät ole lämpimät. Topolski näyttäytyy ylimielisenä, huomiosta ja valta-asemasta nauttivana henkilönä, joka piikittelee jatkuvasti lääkäriä. Hänelle tärkeintä on päästä mausoleumin luo hinnalla millä hyvänsä. Topolski ei ole kuitenkaan ainoa henkilö, joka onnistuu puheillaan ja käytöksellään ärsyttämään lääkäriä. Myös Ada Cossile antaa palautetta Coaden kertomusten yksityiskohdista. Hän ei salaa mielipiteitään, vaan pyrkii omien sanojensa mukaan vain ohjaamaan Coadea oikeaan suuntaan. Itsevarma Cossile tuntuukin alusta asti olevan parhaiten selvillä siitä, mitä aluksella tapahtuu.

”Hyvä neiti”, sanoi Murgatroyd nojautuen eteenpäin kaataakseen hieman lisää sherryä neidin lasiin. ”Tohtorilla on ollut raskas ilta. Kenties hänen koulimistaan voitaisiin lykätä tuonemmaksi, tilapäisesti?”

”Luutnantti, jos emme itse kouluta itseämme, joudumme olemaan riippuvaisia toisten ystävällisyydestä.” Hän siemaisi siroasti sherryä. ”Olette silti oikeassa. On varmaankin hyvin rasittavaa katsella sivusta, miten miestä johdatetaan kohti valoa, kun hän ei suostu johdatettavaksi.”

”Ehkä mies haluaa vain löytää valon omin päin”, minä vastasin. (Reynolds 2022, 46.)

Ramosin, Topolskin ja Cossilen lisäksi myös matematiikasta kiinnostunut, Topolskin avustajana toimiva Raymond Dupin herättää käytöksellään huomiota. Coadea huolestuttaa erityisesti se, miten Dupin tuntuu käyttävän

kaiken aikansa ja energiansa mausoleumin arvoituksen ratkaisemiseen. Kaikki laivan henkilöt ja tapahtumat nähdään kuitenkin Coaden näkökulmasta, mikä vaikuttaa siihen, mitä henkilöistä kerrotaan. Lääkäriin oma toiminta ei tee hänestä erityisen luotettavaa havainnoitsijaa, sillä hän on esimerkiksi riippuvainen ajankohtien mukaan vaihtuvista erilaisista aineista kuten oopiumista. Coade itsekin joutuu kyseenalaistamaan kokemuksiaan ja havaintojaan sitä mukaa, mitä enemmän eri aikakaudet alkavat ujuttautua toistensa lomaan.

”Mutta se ei ollut ilmalaiva. Se oli höyrylaiva. Ennen sitä oli vielä vanhempi *Europa*, joka oli pelkkä purjelaiva. Silloin olimme Bergenin pohjoispuolella. Emmekä mekään olleet samanlaisia. Sinä olit siellä, minä olin siellä, niin myös toiset, mutta me olimme eri ihmisiä.” Rypistin otsaani ja ponnistelin välittääkseni vaikutelmani kuulostamatta samaan aikaan täysin mielenvikaiselta. ”Nimmemme olivat samat, samoin luonteenpiirteemme. Sinä olet aina mies Meksikosta, mutta elämäsi yksityiskohdat vaihtelevat mukaillakseen kertomusta.” (Reynolds 2022, 169.)

Ympäristöjen vaihtuessa Coade alkaa yhä enenevässä määrin havaita, miten jotkut asiat tuntuvat siltä kuin hän oli kokenut ne ennenkin ja miten jotkut yksityiskohdat taas eroavat hänen muistikuvistaan. Hän huomaa tapahtumien seuraavan osaksi samankaltaista kaavaa ja henkilöidenkin pysyvän samoina, vaikka ympäristöt vaihtuvat purjelaivasta avaruusalukseseen. Muutokset näkyvät esimerkiksi siinä, miten matka etenee koko ajan lähemmäksi mausoleumia ja miten henkilöiden tiedot, taidot ja välineet kehittyvät vastaamaan elettyä aikakautta.

”Päällikkö, kuulette ehkä mielellänne, että olen harkinnut vakavasti lopettavani tarinani kirjoittamisen. Mortlock haluaisi, että jatkaisin-”

”Se tomppeli kuvittelee, että keuhkot ja aivot ovat sama asia.” Hän napautti sormella nenäänsä valmistautuessaan antamaan minulle jonkin nerokkaan neuvon. ”Teinä en arvostaisi hänen mielipidettään aivan noin suuresti, Coade. Miehellä on vähän oppineisuutta ja vielä vähemmän ällä. Valitkaa uskottunne huolellisemmin.”

”Painan tuon mieleeni, päällikkö.”

”Sitä paitsi haaveilunne ovat niin ylettömiä, että meidän on mahdoton uskoa niihin. Höyryllä kulkevia laivoja, kanuunoita, joilla voi ampua lataamatta niitä välillä, ja maalauksia, jotka muodostuvat pelkän valon avulla!” Hän kääntyi katsomaan kartografiaa. ”Mitähän seuraavaksi, Dupin? Ihmisiä ilmojen teillä? Eväsretkiä Kuussa?” (Reynolds 2022, 32–33.)

Mitä pidemmälle teoksessa edetään, sitä enemmän aiempien ympäristöjen tapahtumat tunkeutuvat Coaden tietoisuuteen ja sekoittuvat yhteen uusien tapahtumien kanssa. Samalla hänen kirjoituksensa lähtevät uusille suunnille sijoittuen aina askeleen verran eletystä hetkestä kohti tulevaisuutta. Nämä tarinat ennakoivatkin eri aikakausiin liittyviä muutoksia, kuten esimerkiksi matkustustapojen kehittymistä.

”Ehkä *te* piditte arvioitanne myötämielisinä, neiti”, minä sanoin.

Muut alkoivat hymyillä kireästi ja teeskentelivät vaivautuneesti kiinnostuvansa sherrylaseistaan ja puoliksi poltetuista sikareistaan. Herr Brucker hankasi erikoista hiusrantuaan. Murgatroyd raapi kutiavaa kohtaa silmälappunsa alla. Laiva narahteli ja aallot loiskivat sen kylkiä vasten.

Neiti Cossile ei suostunut antamaan periksi.

”Eivätkö huomautukseni ole auttaneet teitä parantamaan kertomustanne tietyissä suhteissa?” Jouduin kamppailemaan ankarasti pitääkseni suuttumukseni aisoissa. Olin yrittänyt saada neidin vuodattamaan kaiken myrkkynsä käyttämällä tietoisesti sanaa ”palava” tietäen, että hän nappaisi innoissaan syötin. Saavutettuani sen olin toivonut, etten enää joutuisi kestäämään hänen arvosteluaan, ainakaan tänä iltana.

”Parantamaan sitä? Ne ovat pakottaneet minut palaamaan taaksepäin ja kirjoittamaan katkelmia uusiksi, jos sitä tarkoitatte. Olitte eri mieltä seikkailijoideni käyttämän aluksen tyypistä, joten jouduin luonnollisesti muuttamaan sitä. Sanoitte, että tavassani kuvailla laivassa asumisen olosuhteita oli puutteita – olin ymmärtänyt väärin sellaisia perusasioita kuin navigoinnin ja arvojärjestyksen perusteet, ja niin ollen yritin parantaa niitä osia. Sanoitte, että olin kuvaillut säätiloja aivan väärin vuodenaikaan nähden, ja että kuvaamani tuulet olivat järjettömän epärealistisia niihin olosuhteisiin.”

Neiti Cossile nyökkäsi kannustavasti. ”Mutta kaikki nuo muutokset ovat palvelleet kertomustanne, tohtori Coade!” (Reynolds 2022, 51.)

Reynoldsin teoksessa käsitellään monella tapaa erilaisia kertomiseen ja kertomukseen liittyviä aiheita. Niistä keskustellaan, niitä kritisoidaan ja niitä luodaan. Esimerkiksi Coade elää samoja tapahtumia yhä uudelleen sekä luo erilaisia versioita tarinastaan. Cossile taas kritisoi hänen tuotoksiaan ja puuttuu niiden rakenteisiin. Samalla sivutaan myös tarinoiden ja todellisuuden nivoutumista toisiinsa sekä sitä, miten pienetkin muutokset antavat tapahtumaketjuille uusia suuntia.

Vaikka tiesin, että henkilöihahmojeni kokemat tapahtumat olivat kaikin puolin kammottavia ja vaikka olin jollakin tavalla luonut nuo kauhut omassa mielessäni, en voinut sillä hetkellä palauttaa mieleeni ainuttakaan yksityiskohtaa noista karmeista seuraamuksista.

Oli aivan kuin en olisi halunnut muistaa, mitä noille onnettomille oli jo tapahtunut. (Reynolds 2022, 53.)

Noidankehän alusta asti on selvää, ettei kaikki ole niin kuin pitäisi ja että Demeterin matkaan liittyy jotakin vaarallista ja hämää. Tämä tunne syntyy Coaden kertomusten ja unien kautta sekä siitä miten hän sanoittaa kokemuksiaan. Tunnelmaan vaikuttavat lisäksi jatkuvasti muuttuvat, uhkaavan oloiset ympäristöt sekä salaperäinen mausoleumi, josta edes tapahtumien keskellä olevat henkilöt eivät saa kunnolla otetta.

Kirjan alkupuoliskolla paino on ennen kaikkea mysteerin ratkaisemisessa. Se kookuttaa mukaansa ja saa pohtimaan Coaden kanssa, mistä kaikessa onkaan kyse. Miksi tapahtumat toistuvat? Millaisia vihjeitä tapahtumista ja keskusteluista on mahdollista löytää? Mikä mausoleumi oikeastaan on? Kun tapahtumien todellinen luonne alkaa avautua Coadelle, juonen painopiste muuttuu. Enää ei ole kyse pelkästään vihjeistä ja mysteeristä vaan myös siitä, selviytyvätkö henkilöt kohtaamastaan vaarasta ja millä hinnalla. Samalla Coade päätyy monien perustavanlaatuisten, valtaan, päätöksen tekoon, vapaaseen tahtoon sekä teknologiaan ja ihmisyyteen liittyvien kysymysten äärelle. Myös Coadea yritetään ohjata tekemään tiettyjä ratkaisuja. Hänen tekemiään valintojaan kommentoidaan riippumatta siitä, liittyvätkö ne kertomuksiin tai lääketieteelliseltä pohjalta tehtyihin päätöksiin. Lopulta hänenkin on tehtävä valinta sen suhteen, mitä voidaan uhrata tavoitteiden ja selviytymisen vuoksi.

Reynoldsin romaani yllättää siinä, miten suoraan mysteerit lopulta paljastetaan ja miten nopeasti tapahtumien todellinen luonne alkaa selvitä niin Coadelle kuin lukijallekin. Todellisen tilanteen paljastuminen ei kuitenkaan vie pohjaa lopun käännteiltä, vaikka itse selviytymiskamppailuun liittyvät ratkaisut tuntuvat hieman helpoilta. Teoksesta tekee kiinnostavan erityisesti se, miten siinä käsitellään kertomusten rakentumista sekä luodaan eroja ja yhteneväisyyksiä toistuvien tapahtumien välille. Kun Coade päätyy uuteen alukseen, lukijana tietää jo osaksi, mitä on tapahtumassa, mutta samanaikaisesti ei kuitenkaan voi olla ihan varma siitä, millainen versio

Demeterin matkasta on tällä kertaa kyseessä. Mysteerin ratkaisun lisäksi teoksen vetovoimana toimiikin se, että lukijana haluaa tietää, miten kaikki tapahtumat liittyvät toisiinsa, miten Coadelle käy ja miten kehämäinen tapahtumaketju lopulta ratkeaa. Mitä pidemmälle scifiromaani etenee, sitä paremmin alkaa ymmärtää eri henkilöiden toimintaa ja ratkaisuja. Samalla kun Coadelle vähitellen valkenee, mistä kaikessa on kyse, tajuaa myös lukija, miksi asiat on kerrottu tietyllä tavalla.

Alastair Reynolds: *Noidankehä. (Eversion.)* Like 2022. Suom. Hannu Tervaharju. 310 s.

Pirjo Kantojärvi on Torniossa asuva kirjoittamisen maisteri (Jyväskylän yliopisto).